

ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU MAHKEMESİ'NDE BİLİRKİŞİ

Bengisu COŞKUNER*

Özet

1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile kurulan Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi evrensel nitelikli bir yargı kuruluşu olup, deniz hukuku alanında uzmanlaşmış, yeni bir yargı merciidir. Kökeni çok eskilere dayanan bilirkişilik kavramı, deniz hukukunun teknik bilgi gerektiren bir alan olması nedeniyle Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi yargılamalarında sıkça uygulama alanı bulmaktadır.

Tüm dünyada yaşanan teknolojik ve ekonomik gelişmeler ile paralel olarak devletlerin deniz ve deniz kaynaklarının kullanımı ile her türlü deniz işletmeciliği ve deniz ticaretiyle ilgili çıkan sorunların kolaylaştırılması konuları da zaman içerisinde uluslararası ilişkiler düzeyine ulaşmıştır. Günümüzde artık deniz ve okyanuslar sadece ulaşım amaçlı değil, ticari ve ekonomik amaçlı da kullanılmaktadırlar. Devletlerin zamanla ikili anlaşmalarla, ittifaklar, konferanslar ve konvansiyonlar sonucunda uluslararası kurallara da uyum sağlanmasıyla Uluslararası Deniz Hukuku kuralları uygulanmaya başlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin kuruluşu, yapısı ve yargı yetkisinin incelenmesi ile birlikte yargı alanına giren uyuşmazlıklarda bilirkişiye başvurulması ve bilirkişi kurumunun söz konusu uyuşmazlıklarda önemi ve uyuşmazlığın çözümüne etkisinin incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Deniz hukuku, Uluslararası deniz hukuku, Bilirkişi, Birleşmiş milletler deniz hukuku sözleşmesi, Uluslararası deniz hukuku mahkemesi.

THE EXPERT IN INTERNATIONAL TRIBUNAL FOR THE LAW OF THE SEA

Abstract

The International Tribunal for the Law of the Sea, as a universal judicial institution, was established by the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea. This institution is a new judicial authority that is specialized for the law of the sea. The term of expert which origin is very ancient, is frequently used in legal proceedings in International Tribunal for the Law of the Sea because of law of the sea is a branch of law that requires technical knowledge.

In parallel with the technological and economic developments experienced all over the world, the use of marine and marine resources by the states and the facilitation of all kinds of maritime operations and maritime trade issues have also reached the level of international relations over time. Today, the seas and oceans are used not only for transportation but also for commercial and economic purposes. International Law of the Sea rules have been started to be implemented with the adaptation of the states to international rules as a result of bilateral agreements, alliances, conferences and conventions over time.

The aim of this study is to examine the establishment, structure and jurisdiction of the International Court of Law of the Sea, as well as to apply to an expert in disputes within the jurisdiction and to examine the importance of the expert institution in these disputes and its effect on the resolution of the dispute.

Keywords: law of the sea, international law of the sea, the expert, united nations convention on the law of the sea, international tribunal for the law of the sea.

* Öğrenci- Avukat, Bursa Uludağ Üniversitesi Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, bengisucoskuner@gmail.com.

GİRİŞ

1982 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile kurulan ve 1996 yılında Almanya'nın en önemli liman şehirlerinden Hamburg'da faaliyete başlamış olan Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, adından da anlaşılacağı üzere deniz hukuku alanında uzmanlaşmış uluslararası nitelikte, yeni bir yargı mercidir.

Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi kuralları (Rules of Tribunal), bilirkişi beyanlarının tarafsızlığını ve güvenilirliğini sağlayan ve bilirkişilerin mahkemede aynı zamanda tanık statüsünde değerlendirilebilmelerine imkân veren hükümler içermektedir.

Bu çalışmanın amacı, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin kuruluşu, yapısı ve yargı yetkisinin incelenmesi ile birlikte yargı alanına giren uyuşmazlıklarda bilirkişiye başvurulması ve bilirkişi kurumunun söz konusu uyuşmazlıklarda önemi ve uyuşmazlığın çözümüne etkisinin incelenmesidir.

Bu doğrultuda öncelikle Uluslararası Deniz Hukuku kavramının ortaya çıkışı ve tarihsel gelişiminden yola çıkılarak Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin kuruluşu, yapısı ve yargı yetkisi anlatılacaktır. Ardından bilirkişi kavramı ve Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nde bilirkişiye başvurma üzerinde durulacaktır. Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nde bilirkişi kurumunun yeri ve önemi, Uluslararası Deniz Hukukunda bilirkişi incelemesine tabi olan uyuşmazlıklar ile birlikte bilirkişilerin bu uyuşmazlıklar üzerine hukuki yaklaşımları ve etkileri örnek yargı kararları ışığında incelenecektir.

1. ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU KAVRAMI

Küreselleşen dünya ile, günümüzde artık deniz ve okyanuslar sadece ulaşım amaçlı değil, ticari ve ekonomik amaçlı da kullanılmaktadırlar. Devletlerin deniz ve deniz kaynaklarının kullanımı ile her türlü deniz işletmeciliği ve deniz ticaretiyle ilgili çıkan sorunların kolaylaştırılması konuları zaman içerisinde uluslararası ilişkiler düzeyine ulaşmıştır. Bu ilişkiler zamanla ikili anlaşmalarla, ittifaklar, konferanslar ve konvansiyonlar sonucunda uluslararası kurallara da uyum sağlanarak bir *Uluslararası Deniz Hukuku kuralları bütünü halinde uygulanmaya başlanmıştır* (Duman, 2007). Bu kapsamda Uluslararası Deniz Hukuku, devletlerin karasuyu, kıta sahanlığı ve münhasır egemenlik hakkına sahip olduğu su alanlarını tanımlayıp belirleyen ve devletlerin bu kurallar dahilinde uluslararası statü kazanmış

denizlerden yararlanmalarını belirli bir çerçeveye koymakta olan bir disiplin şeklinde gelişmeye başlamıştır.

Uluslararası Deniz Hukuku, deniz ve okyanus sularının devletler arasında paylaşımı, kullanımı, buralardaki tüm faaliyetler ve ortaya çıkan uluslararası sorunlar ile işlenen suçlar konularıyla ilgilenen ve yaptırımları olan, uluslararası hukukun bir alt dalıdır.

Deniz ticaretleri faaliyetleri dolayısıyla ortaya çıkan hukuki uyuşmazlıkların çoğunda, birden çok devlete mensup kişi veya kuruluşlar ilgili durumundadır (Kender, 2016: 6). Bu nedenle, Deniz Hukukuna dair milli kanunlar arasındaki farklılıklar, bu hukuk dalı alanında uluslararası bir birlik sağlanması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, Uluslararası Deniz Hukukunun uygulanması diğer uluslararası belgelerde olduğu gibi taraf devletleri kapsamaktadır.

2. ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU KAVRAMININ TARİHÇESİ

Deniz hukuku kuralları 19 yy. ortalarına kadar örf ve adet hukuku biçiminde gelişmiştir. Ancak ülkelerin kara alanları dışında deniz alanlarında da yeni kaynak arama çabaları, örf ve adet hukuku biçiminde gelişen deniz hukuku kurallarının derlenip yazılı hale getirilmesine yönelik girişimleri de beraberinde getirmiştir. Buna yönelik çalışmalar ilk olarak, 1873 yılında kurulmuş olan, Uluslararası Hukuk Derneği (International Law Association - ILA) ve Uluslararası Hukuk Enstitüsü (Institut de Droit International) tarafından gerçekleştirilmiştir.

20. yüzyılda deniz hukukunun gelişimi bakımından 1930 tarihli La Haye Kodifikasyon Konferansı ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı altında düzenlenen Deniz Hukuku Konferansları önem taşımaktadır (Karapınar, 2015: 13). Deniz Hukuku Konferanslarının ilkinde kabul edilmiş olan, 1958 tarihli Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri uluslararası alanda denizlerle ilgili olarak ilk defa ortaya konulmuş olan yazılı hukuki bir metindir. I. Deniz Hukuku Konferansı ile anlaşmaya bağlanan hususların, yeniden düzenlenmeyi gerektirecek kadar değiştiğinin görülmesi, 1960 yılında II. Deniz Hukuku Konferansı'nın yapılmasına neden olmuştur. II. Deniz Hukuku Konferansı'nda çözülmesi istenen hususlar bakımından netice alınamaması sebebiyle, 1973-1982 yılları arasında gerçekleştirilen III. Deniz Hukuku Konferansı'nda ise, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (United Nations Convention on the Law of the Sea - UNCLOS) kabul edilmiştir. 10 Aralık 1982 yılında Montego Bay'de

(Jamaika) kabul edilen ve 320 madde ve 9 ekten oluşan bu sözleşme, deniz hukukunu düzenleyen en kapsamlı metin olma özelliğini taşımakta ve aynı zamanda “Denizler Anayasası” olarak da anılmaktadır. 28 Temmuz 1994 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilen ve kısaca Uygulama Antlaşması olarak anılan “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin XI. Bölümünün Uygulanmasına İlişkin Antlaşma” sonrasında, Sözleşme ancak 16 Kasım 1994 yılında yürürlüğe girebilmiştir. Bu sözleşme ile, gerçekleştirilen konferanslarda tartışmalı olan hususların düzenlenmesinin yanı sıra, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi olarak adlandırılan yeni bir kurum da hayata geçmiştir. Günümüzde Sözleşme’ye taraf olan ülke sayısı 166, antlaşmaya taraf olan ülke sayısı ise 146’dır. Ancak, aralarında ABD, Kolombiya, İsrail, Peru, Venezuela ve Türkiye gibi ülkelerin de yer aldığı yaklaşık 30 ülke henüz Sözleşme’ye taraf değildir (<http://www.un.org/Depts/los> - 25.05.2020).

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin amacı denizlerde ve okyanuslardaki bilimsel, ticari ve ekonomik faaliyetleri kontrol etmek ve gerekli sınırlandırmaları düzenlemek ile birlikte, aynı zamanda deniz ve deniz çevresi alanlarının da korunmasını sağlamaktır. Günümüzde, okyanuslar ve deniz hukuku ile ilgili tüm faaliyetlerin Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi kurallarına uygun olması gerektiği dünya çapında kabul görmektedir.

3. ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU MAHKEMESİ’NİN KURULUŞU VE YAPISI

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferanslarının üçüncüsünde, ilk kez 1974 yılında Sözleşme’nin uygulanması veya yorumlanmasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü ile ilgili tüm konuları görüşmek üzere oluşturulan çalışma grubunda deniz hukukuna ilişkin bir mahkeme olması gerektiği önerilmiştir. 1980 yılında bu yargı organının Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi olarak adlandırılması kararlaştırılmıştır. 1981 yılında ise Mahkeme’nin merkezi Hamburg olarak seçilmiştir. 1996 yılında ilk 21 hakiminin seçilmesiyle resmi olarak faaliyete geçen Mahkeme hakimlerinin dağılımında; Afrika Devletleri, Asya Devletleri, Doğu Avrupa ve Batı Avrupa Devletleri, Latin Amerika ile Karayipler ve diğer devletler gibi dünyanın başlıca hukuk sistemlerinin temsili ve adil coğrafi dağılımın sağlanması amaçlanmıştır (<https://www.itlos.org/en/the-tribunal/members/> -25.05.2020). Üye hakimler 9 yıl için seçilmektedir ve tekrar seçilme şansına sahiptirler. Belirlenen hakimlerin Mahkeme’nin

ilk Başkanını Gana'dan Thomas A. Mensah ve Başkan Yardımcısını da Almanya'dan Rüdiger Wolfrum olarak seçmesinin ardından, Mahkeme'ye Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda gözlemci statüsü verilmiştir. 1997 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin Tarafları, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesinin İmtiyazları ve Dokunulmazlıkları Anlaşması'nı kabul etmişlerdir. Ve ardından Mahkeme, kendi usul ve kurallarını kabul etmiştir (Rules of Tribunal). Nihayet, 13 Kasım 1997 yılında Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, ilk davası olan "The M/V "SAIGA" Case (Saint Vincent and the Grenadines v. Guinea)" davasında ilk kararını vermiştir (<https://www.itlos.org/cases/list-of-cases/case-no-1/> - 25.05.2020).

4. ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU MAHKEMESİ'NİN YARGI YETKİSİ VE UYGULAMA ALANLARI

1982 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile kurulan ve 1996 yılında Almanya'nın en önemli liman şehirlerinden Hamburg'da faaliyete başlamış olan Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, adından da anlaşılacağı üzere deniz hukuku alanında uzmanlaşmış uluslararası nitelikte, yeni bir yargı mercidir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşme'nin yorumlanması veya uygulanmasından doğan uyuşmazlıklar, uyuşmazlık taraflarının seçimi halinde, Sözleşme'nin 287. paragrafı uyarınca sayılan diğer yargı mercileri ile birlikte Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin yargı yetkisi kapsamındadır. Taraflar Sözleşme'nin uygulanması ya da yorumlanması bakımından doğacak olan uyuşmazlıkların çözümü için Mahkeme'yi yetkilendirebilecekleri gibi, yine Sözleşme'nin 297 ve 298. paragrafları uyarınca, bazı uyuşmazlıkların çözümü bakımından istisna getirebilmektedirler. Tarafların tercihinin bırakılan bu seçim dışında, Mahkeme'nin zorunlu ve münhasıran yetkili olduğu uyuşmazlıklar da söz konusudur. Bunlar, Sözleşme'nin 290. paragrafı uyarınca ihtiyati tedbir kararı, 292. paragrafı uyarınca gemi ve mürettebatın salıverilmesi başvurusu ve Sözleşme'nin XI. kısmında düzenlenen Alan ile ilgili uyuşmazlıklardır.

290. paragraf çerçevesinde tahkim mahkemesinin teşekkülünü beklerken geçici tedbirlerin emredilmesi ve 292. paragraf çerçevesinde makul kefalet yatırılması üzerine alıkonmuş gemi ve mürettebatının derhal serbest bırakılması hususlarında, Mahkeme'nin vermiş olduğu kararlar, deniz hukukuna önemli katkılar sağlamıştır. Bununla birlikte, son yıllarda Mahkeme'nin bakmış olduğu davaların çeşitliliği artmıştır. Bu kapsamda deniz

hukukunun; seyrüsefer serbestisi, deniz alanlarının sınırlandırılması, deniz alanlarında devletin yargı yetkisi gibi farklı alt başlıklarında uyuşmazlıklar Mahkeme önüne gelmiştir (Gülçür,2017) . Faaliyete geçtiği tarihten bu yana deniz hukuku alanının gelişimi ve 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin uygulanması ve yorumlanması gibi konularda, içtihatlarıyla belirleyici bir rol oynayan (Gülçür, 2017) Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi kararları, Uluslararası Deniz Hukukunun yardımcı kaynakları arasında sayılmaktadır.

Uluslararası Adalet Divanı'nın bugüne kadar verdiği kararların yaklaşık dörtte birinin deniz hukukuna ilişkin olduğunu göz önüne alındığında, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, mevcut uluslararası yargı kurumlarına alternatif, deniz hukukunda uzman yeni bir mahkeme olarak karşımıza çıkmaktadır. Deniz hukuku alanında uzman bir mahkemenin kurulması, Uluslararası Adalet Divan'ın iş yükünü azaltması açısından önem arz etmektedir (Erdem, 2015: 329). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşme'nin uluslararası topluma kazandırdığı en önemli yeniliklerden biri olarak ifade edilmektedir. Özellikle makul kefalet veya diğer bir mali teminat verilmesi kaydıyla gemilerin ve mürettebatının alıkonmasının derhal sonlandırılması ve derhal serbest bırakılmaları konusunda Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi oldukça hızlı ve etkin kararlar verebilmektedir. Mahkeme'nin önüne gelen uyuşmazlıkların önemli bir kısmının da bu konuya ilişkin olduğu görülmektedir.

5. ULUSLARARASI HUKUKTA BİLİRKİŞİ KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Bilirkişilik kurumunun kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Yalnızca, tüm dünyada yaşanan teknolojik, sosyal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak, bilirkişilik kurumuna verilen dikkat ve önemin de günümüzde arttığı görülmektedir.

Fransız İhtilali'nden önceki hukuk sisteminden (ancient law), 21. yüzyıla kadar, özellikle gebelik ve nesep sorunlarında hem medeni hem de kamu hukukuna ilişkin yargılamalarda bilirkişi incelemesine başvurulmuştur (Yalabık, 2014: 2115). Bu yıllarda, bilirkişiler mahkemelerin asistanları olarak sayılmaktaydılar. 17. yüzyılla birlikte bilirkişiler, sadece “tanık” (witness) olarak nitelendirilerek, bilirkişilere yalnızca bizzat tanık oldukları olay ve durumlarda başvurulmuştur. 18. yüzyıl ile birlikte ise yaptıkları tanıklık “opinion testimony”; yani görüşlerini de bildiren tanıklığı ifade eden bir anlama sahip olmuş ve böylece

bilirkişiliğin kapsamı genişletilmiştir (Weinstein, 1985: 474). Böylelikle mahkemeye yardım eden bu uzmanlar, artık sadece teknik bir kişi olmamakta, belirli bir konuda özel bilgi birikimine sahip kişilerin görüş bildirdiği bilirkişilik kavramı genişlemeye başlamıştır.

Fransız İhtilali ile birlikte, Fransız hukukunun öncelikle hâkimlere bilirkişi seçme imkanını tanınmasıyla, bu dönemde bilirkişilerin tıbbi uyuşmazlıklarda görev almaları için doktorluk diplomasına veya cerrahi diplomalara (doctoral or surgical diplomas) sahip olması zorunluluğunu getiren kurallar benimsenmiştir (Taylor, 1996: 184). Fransız hukukunda bilirkişi, adalet yardımcısı (auxiliaire de justice) olarak kabul edilmiştir. Çünkü bilirkişi ne tarafların vekili, ne de görevlisidir. Aksine kamunun geçici olarak görevlendirdiği bir elemandır. Bilirkişi, yargılama süreci içinde hakimin yardımcısı (l'assistant du juge) konumundadır ve hakimin asli görevi olan yargılama alanına (juger) girmesi yasaklanmıştır.

Anglo-Sakson hukuk sisteminde, bilirkişilik, “tanık” delili niteliğinde hatta, “expert witness”; yani uzman tanıklık olarak nitelendirilmektedir (Gürelli, 1967: 9). Bu hukuk sisteminde bilirkişinin yargılamadaki konumu hakimden çok, davanın taraflarına yakındır. Her ne kadar bilirkişi özel bir bilimsel veya teknik bilgiye sahip olsa ve bu yönü ile mahkemeye yardımcı olma işlevini taşısa da bu durum Anglo-Sakson hukukunda bilirkişiyi “hakim yardımcısı” konumuna yükseltmemektedir (Budak, 1991: 835).

İngiliz hukukunun gelişiminin başlangıcında, bilirkişi tanıklığının kullanımına ilişkin çok az kural mevcut olmakla birlikte bunun sonucu olarak da İngiliz hukukunda bilirkişilik, uygulamayla gelişen bir kurum haline gelmiştir. İngiliz hakimleri başlangıçta, uzmanlık gerektiren konularda jüriden mahkemeyi hukuken bilgilendirmelerini talep etmiş; ancak daha sonra bilirkişilerin doğrudan hakimlere tanıklık etmeye başlamalarıyla, jüri üyeleri de bizzat delillerin değerini ölçmek üzere görevlendirilmiştir.

Türk hukukunda ise bilirkişiler, yargılama usulü içindeki işlevi bakımından taraf delili olmaktan çok “hakim yardımcısı” konumundadır (Yıldırım, 2004: 841).

Bu şekilde, uluslararası hukukta mahkemelere bilirkişi deliline ilişkin olarak kabul edilebilir ve güvenilir kararlar oluşturmaları için yol gösteren temel prensipler zamanla gelişme göstermiştir. Uluslararası özel hukuk sözleşmelerinin artan karmaşıklığı karşısında aralarında doğacak uyuşmazlığı hızlı bir şekilde çözüme kavuşturmak isteyen taraflar, daha basit usul kurallarına dayalı uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvurmakta, özellikle teknik alanda

yaşanan uyuşmazlıklar söz konusu olduğu hallerde uyuşmazlığı çözmeye yetkili kurumun da durumu bilirkişi raporları ile sabitleyerek çözecek olması nedeni ile de doğrudan bilirkişiye başvurarak onun vereceği rapor doğrultusunda uyuşmazlığı kendi inisiyatifleri ile çözme yolunu seçebilmektedirler.

6. ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU MAHKEMESİ'NDE BİLİRKİŞİYE BAŞVURULMASI

Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi kuralları (Rules of Tribunal), bilirkişi beyanlarının tarafsızlığını ve güvenilirliğini sağlayan ve bilirkişilerin mahkemede aynı zamanda tanık statüsünde değerlendirilebilmelerine imkân veren hükümler içermektedir. Bu kurallar Mahkeme'ye, uluslararası işlemlerde bilirkişi ve taraf temsilcileri arasında bilirkişi beyanlarını, tanık delili niteliğinde tereddütten uzak, kabul edilebilir ve işe yarar bir şekilde kullanabilme imkanı verir, ve bu delillerin gizliliği konusunu da temin eder. Dolayısıyla, delil sunma konusunda temel sorumluluk taraflara ait olmasına rağmen, bu kurallar uyarınca Mahkeme, gerçeklere ulaşmak için güvenilir deliller toplama konusunda faydalı bir rol oynar (<https://academic.oup.com/jids/article-abstract/9/3/433/4989321> - 27.05.2020).

Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi kapsamında başvuru bilirkişi, “Taraf Bilirkişisi” veya “Mahkeme Tarafından Atanan Bilirkişi”den farklı olarak, “Danışmanlar” (Lay Assessors) grubu olarak adlandırılan alternatif bir bilirkişi türüdür. Bu kurumun kaynağı İngiliz hukukudur ve meşruluğunu Supreme Court Act 1981'den almaktadır. Bu danışmanlar, mahkemenin bir üyesi sıfatına sahip olmadan, uzman olarak bir hakimin yanında yer almakta ve hakime çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadırlar. Aslında danışmanlık kurumu olarak belirtebileceğimiz bu yöntemi kullanma hakkı uzun zamandır mahkemelere tanınmakta; fakat çok nadiren kullanılmış bu bilirkişilik türü yalnızca “admiralty court”; yani deniz hukukuna yönelik yargılamalarda ve ileri ölçüde ve üstün teknolojiye sahip konuları içeren patent davalarında uygulanmaktadır. Hakimler, özel uzmanlığa sahip bu danışmanları sadece belirli konulardaki davalarda kendileri ile birlikte duruşmalara katılmaları için tayin etmektedirler. Bu davalar genellikle teknik ve bilimsel delillerin önemli rol oynadığı davalardır. Burada atanan danışman bilirkişilerin temel görevi, delilleri değerlendirmek ve kararın oluşturulmasında (forming a judgement) ve yorumlanmasında gerekebilecek yardımı hakime sunmaktır. Bununla birlikte, son kararı hakim yine kendi öz iradesine göre vermektedir yani bilirkişinin kararları

hakim bakımından bağlayıcı değildir. Burada, bilirkişiler doğrudan hakime bağlıdırlar, bu şu anlama gelir ki tarafların bilirkişilere soru sormaları veya hakim tarafından sorulan sorulara bilirkişinin verdiği açıklamalar hakkında bilgi sahibi olmaları mümkün değildir. Bu sebeple, bilirkişi beyanlarının delil niteliğinde olmadığı kabul edilmektedir (Yalabık: 2115).

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşme'nin 289. paragrafı uyarınca bilirkişiler, bilimsel veya teknik konuları içeren herhangi bir anlaşmazlıkta, tarafların talebi üzerine veya tarafların talebi olmaksızın, iki bilimsel veya teknik uzmandan daha az olmamak üzere ilgili listeden seçilir. Seçim, taraflarla istişare içinde yapılır ve Sözleşme'nin Ek VIII/ 2. maddesine göre hazırlanan ilgili listeye dayanmalıdır. Bu uzmanların seçilmesine ilişkin diğer hükümler, ilgili ekin 15. maddesinde yer almaktadır. Mahkeme kendiliğinden de, teknik veya bilimsel konuları içeren bir dava hakkında bilirkişiye başvurulması gerektiğine de karar verebilir, bu durumda yine aynı şekilde Sözleşme'nin 289. paragrafı uyarınca, taraflarla istişare halinde ve tercihen yine Sözleşme'nin Ek VIII/ 2. maddesine göre tutulan uzmanlar listesinden bir bilirkişi seçebilir (<https://www.itlos.org/general-information/> -25.05.2020). Burada bilirkişi seçilirken, bilirkişinin adaleti sağlayacak en üstün niteliklere sahip, bağımsızlığı, yeterliliği, dürüstlüğü ile öne çıkan ve işini ciddiyetle ve titizlikle yerine getireceğine, beyanda bulunurken doğruluktan şaşmayacağına güven duyulan kişiler olması gibi birtakım özelliklere dikkat edilir (https://www.un.org/Depts/los/nippon/unff_programme_home/fellows_pages/fellows_papers/mom_0506_cambodia_itlos.pdf -25.05.2020).

Sözleşmenin 289. paragrafı uyarınca atanan bilirkişiler, mahkemenin bir üyesi sıfatına sahip olmayıp, yalnızca hakime bağlı bulunan, ancak oy hakları olmayan kişilerdir. Mahkemenin yargılama faaliyeti sırasında yargılama alanında bulunurlar (<https://www.itlos.org/the-tribunal/experts-under-article-289-of-the-convention/> -25.05.2020).

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, taraflara bir uyuşmazlığı yargılamanın yanı sıra müzakere veya diğer diplomatik yollarla da çözüme şansı tanımaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 287. paragrafına göre, taraf devletler deniz hukukuna ilişkin aralarındaki bir uyuşmazlığı; (https://www.un.org/Depts/los/nippon/unff_programme_home/fellows_pages/fellows_papers/mom_0506_cambodia_itlos.pdf - 27.05.2020).

*Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nde (Ek VI) ,

*Uluslararası Adalet Divanı'nda veya,

*Tahkim Heyeti ile (Ek VII'ye göre) ya da

*Özel Tahkim Heyeti ile (Ek VIII'e göre) çözebilmektedirler.

Buna göre;

* Balıkçılık,

*Deniz alanlarının korunması ve sınırlandırılması,

*Denizlerdeki bilimsel arařtırmalar,

*Denizlere atık boşaltılması sonucu kirliliği kapsayan gemicilik faaliyetleri

Konularından bir ve birden fazlasında, aralarında uyuşmazlık bulunan taraflar, bu uyuşmazlığın özel tahkim yoluyla çözümlenmesini seçebilmektedirler. Özel Tahkim yolunda heyet, tercihen bilirkişiler listesinden seçilmiş 5 üyeden oluşmaktadır. Heyet balıkçılık, deniz alanlarının korunması, denizlerdeki bilimsel araştırmalar ve denizlerin kirletilmesi konularıyla ilgili uzman kişilerden oluşmalıdır. Bilirkişiler listesi, balıkçılık konusunda Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), deniz alanlarının korunması ve sınırlandırılması konusunda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), denizlerdeki bilimsel araştırmalar konusunda Hükümetler arası Oşinografi Komisyonu (IOC) ve denizlere atık boşaltılması sonucu kirliliği kapsayan gemicilik faaliyetleri konusunda ise Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) dikkate alınarak hazırlanmaktadır. Her bir taraf devletin, bilirkişi heyetini oluşturabilmek adına her bir alandan 2'şer bilirkişiyi aday gösterme hakkı bulunmaktadır. Bu kişiler başta hukuki ehliyet olmak üzere, her bir alanda yeterli bilimsel ve teknik bilgiye sahip, en çok da tarafsız ve bağımsız özellikleriyle öne çıkan kişiler olmalıdır.

Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nde bilirkişiye başvurulduğu örnek davalara bakmak gerekirse ilk olarak; Avustralya/Japonya ve Yeni Zellanda/Japonya arasındaki "Mavi Yüzgeçli Güney Orkinosu" (Southern Bluefin Tuna case New Zealand v. Japan; Australia v. Japan, 27 August 199) davasında Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi taraflara mavi yüzgeçli orkinosların korunması ve paylaşılması üzerine ölçülü bir anlaşmaya vararak gecikmeden müzakerelerine devam etmelerini önermiştir (Southern Bluefin Tuna cases, 1999: 280). Ardından Mahkeme, mavi yüzgeçli güney orkinosunun korunması için taraflar arasında řu ana kadar alınan önlemlerin, balık stoklarında iyileşmeye yol açıp açmadığına ilişkin "bilimsel belirsizlik" (scientific uncertainty) olduğu gerekçesiyle bilirkişi görüşüne başvurmuştur. Taraflarca sunulmuş olan belgeleri kesin bir bilimsel kanıt olarak

değerlendirmeyen Mahkeme, mavi yüzgeçli güney orkinos stoklarının durumunun daha da kötüleşmesini önlemek amacıyla yeni tedbirlerin alınması gerektiğine hükmetmiştir.

Benzer şekilde İrlanda ve İngiltere arasındaki “MOX Fabrikası” davasında (MOX Plant case Ireland v. United Kingdom, 3 December 2001) ise, Mahkeme taraflara MOX tesisinin işletilmesinden kaynaklanan kirliliğin İrlanda Denizi üzerindeki etkilerini izlemek, olası risklerini hesaplamak ve çevre kirliliğini önlemek için önlemler alınması konusunda taraflara iş birliği içersinde olmalarını emretmiştir (The MOX Plant case, 2001: 111). Öte yandan taraflarca sunulan kanıtlarda “bilimsel belirsizlik” (scientific uncertainty) olduğu gerekçesiyle bahsi geçen risk ve kirliliği tespit edebilmek ve ihtiyati tedbirler alabilmek için bilirkişiye başvurulması gerektiğine hükmetmiştir (Treves, 2015: 20).

TABLO –1: Choice of Procedure Declaration under article 287

State/with date of declaration	Choice of Procedure Declaration under article 287 (numbers indicate the order of preference, if number 1 appears more than one procedure, no order of preference has been specified)				Optional exceptions to applicability of Part XV, section 2, of Convention, under article 298
	International Tribunal for Law of the Sea (ITLOS)	International Court of Justice (ICJ)	Arbitral Tribunal Constituted in Annex VII	Special Arbitral Tribunal Constituted in Annex VIII	Declaration indicating that the state does not accept any one or more of the procedures provided for Part XV, Section 2 with respect to one or more of the categories of disputes
AUSTRALIA (22 March 2002)	1	1	-	-	Disputes referred to in article 298, paragraph 1 (a), of the convention
BELARUS (upon signature)	In respect of the prompt release of detained vessels or their crews	-	1	For disputes relating to fisheries, the protection and preservati on of the marine environmen t, marine scientific	Disputes referred to in article 298, paragraph 1(a), (b) and (c) of the Convention.

				research navigation , including pollution from vessels and by dumping	
CANADA (upon ratification)	1	-	1	-	Disputes referred to in article 298, paragraph 1(a), (b) and (c) of the Convention.
HUNGARY (upon ratification)	1	2	-	3 For all the categories of disputes specified therein	
RUSSIA (upon signature and ratification)	In mater relating to the prompt release of detained vessels and crews	-	1	1 For disputes relating to fisheries, the protection and preservation of marine environment marine scientific research and navigation, including pollution from vessels and dumping	
UKRAINE (upon ratification)	In respect to the prompt release of detained vessels or their crews	-	1	1 For disputes relating to fisheries, the protection and preservation of marine environment marine scientific research and navigation, including pollution from vessels and dumping	

Kaynak: Sourced by United Nations Document, LOS Department, as of 09 September 2005.

SONUÇ

Faaliyete geçtiği tarihten bu yana deniz hukuku alanının gelişimi ve 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin uygulanması ve yorumlanması gibi konularda, içtihatlarıyla belirleyici bir rol oynayan (Gülçür, 2017) Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi kararları, Uluslararası Deniz Hukukunun yardımcı kaynakları arasında sayılması, denizler ve okyanuslar alanındaki yasama ve yargılama gücünün dünyaca kabul gördüğünü gösterir.

Uluslararası Adalet Divanı'nın bugüne kadar verdiği kararların yaklaşık dörtte birinin deniz hukukuna ilişkin olduğunu göz önüne alındığında, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, mevcut uluslararası yargı kurumlarına alternatif, deniz hukukunda uzman yeni bir mahkeme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi kapsamında başvuru alan bilirkişi, "Taraf Bilirkişisi" veya "Mahkeme Tarafından Atanan Bilirkişi"den farklı olarak, "Danışmanlar" (Lay Assessors) grubu olarak adlandırılan alternatif bir bilirkişi türü olmakla birlikte, bilirkişilerin temel görevi, delilleri değerlendirmek ve kararın oluşturulmasında ve yorumlanmasında gerekebilecek yardımcı hakime sunmaktır.

Sonuç olarak, hakimlerin, söz konusu uyuşmazlık hakkında özel uzmanlığa sahip bir tür danışman olarak nitelendirebileceğimiz bilirkişileri sadece belirli konulardaki davalarda kendileri ile birlikte duruşmalara katılmaları için tayin etmekte olmaları ve bu tür davaların genellikle teknik ve bilimsel delillerin önemli rol oynadığı davalar olması nedeniyle burada atanan danışman bilirkişilerin temel görevlerinin delilleri değerlendirmek ve kararın oluşturulmasında ve yorumlanmasında gerekebilecek yardımcı hakime sunmak olduğu; bunlarla birlikte, son kararı hakimlerin yine kendi öz iradesine göre vermekte olduğu yani bilirkişinin kararlarının hakim bakımından bağlayıcılığının bulunmaması, açıkladığımız şekilde Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi kapsamında bilirkişilik kurumunun görev ve amacı açısından birlikte değerlendirildiğinde kanımızca yerindedir.

KAYNAKÇA

- Budak A. (1991). “Anglo Amerikan Medeni Yargılama Hukukunda Bilirkişilik (Uzman Tanıklar)”. *İstanbul Barosu Dergisi*, 835, 10-12.
- Duman R. (2007). “Uluslararası Deniz Hukuku”. *Vapur Donatanları ve Acenteleri Derneği*, İstanbul.
- Erdem M. (2015). “Bangladeş – Maynmar Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Davası Işığında Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin Kuruluşuna İlişkin Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 64/2, 329-364.
- Gautier P. (2018). “Experts before ITLOS: An Overview of the Tribunal's Practice”, *Journal of International Dispute Settlement*, Vol: 9, Is: 3, September 2018.
- Gülçür A. (2017). *Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesinin Yapısı ve Yargı Yetkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gülçür A. (2017). *Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesinin Yapısı ve Yargı Yetkisi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Gürelli N. (1967). *Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik*, İstanbul: 9.
- Karapınar N. (2015). “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar”. *MTA Doğal Kay. ve Eko. Bült.*, 13.
- Kender R. (2016). Ergon Çetingil, Emine Yazıcıoğlu, *Deniz Ticareti Hukuku*, İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Ravin M. (2005). *ITLOS and Dispute Settlement Mechanisms of the United Nations Convention on the Law of the Sea*, Oxford: Oxford Academic Yayınları.
- Taylor R. (1996). “A Comparative Study of Expert Testimony In France and The United States: Philosophical Underpinnings, History, Practice And Procedure”. *Texas International Law Journal*, vol. 31, 184.
- Trves T., “Law and Science in the Jurisprudence of the International Tribunal for the Law of the Sea” in Harry N. Scheiber, James Kraska, and Moon-Sang Kwon (eds). *Science, Technology and New Challenges to Ocean Law* (Brill/Nijhoff, 2015). 20-21.

Weinstein J., “Improving Expert Testimony”. *University of Richmond Law Review*, vol. 20, 474, 1985-1986.

Yalabık F. (2015). “Anglo-Amerikan ve Fransız Hukuklarında Bilirkişilik Kurumuna Genel Bakış “. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2115-2162.

Yıldırım K. (2004). *Bilirkişi Delilin Mukayeseli Hukuk ve Türk Hukukundaki Durumu*, 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı. 841.

Southern Bluefin Tuna cases (New Zealand v. Japan; Australia v. Japan), Provisional Measures, Order of 27 August (1999), ITLOS Reports (1999). 280- 299.

The MOX Plant case (Ireland v. United Kingdom), Order of 3 December (2001), ITLOS Reports (2001). 111.

İnternet Kaynakları

International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS), *International Tribunal for the Law of the Sea Dökümanları*, <https://www.itlos.org/en/the-tribunal/members/>, (Erişim Tarihi: 25.05.2020).

International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS), *International Tribunal for the Law of the Sea Kararları*, <https://www.itlos.org/cases/list-of-cases/case-no-1/>, (Erişim Tarihi: 25.05.2020).

International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS), *International Tribunal for the Law of the Sea Dökümanları*, <https://www.itlos.org/the-tribunal/experts-under-article-289-of-the-convention/>, (Erişim Tarihi: 25.05.2020).

United Nations (2020). *Oceans & Law of the Sea United Nations Dökümanları*, <http://www.un.org/Depts/los>, (Erişim Tarihi: 25.05.2020).